

MAREK DZIONY

Instytut Nauk Teologicznych UO

ORCID: 0000-0002-6173-8792

Przegląd czasopisma „*Liturgisches Jahrbuch*

Vierteljahreshefte für Fragen des Gottesdienstes” (2019) nr 69/1–4

Rok 2019 był już 69. z kolei, w którym ukazał się kwartalnik *Liturgisches Jahrbuch*, wydawany przez Deutsches Liturgisches Institut w Trier. Tematy oscylują wokół zagadnień liturgii w kontekście nadużyć seksualnych, jakie wyszły na jaw w otatnim czasie także w Kościele niemieckim, liturgii i przestrzeni sakralnej w kontekście ekumenicznym i postmodernistycznym, nie pomijając, jakże aktualnego w dobie kryzysu zdrowotnego, problemu liturgii w przestrzeni wirtualnej (co na chwilę obecną można traktować jako opatrnościowy zbieg okoliczności), pojawiają się także tematy historyczne oraz sprawozdania z sympozjów i działalności katedr i instytutów liturgiki na uniwersytetach krajów obszaru języka niemieckiego.

Numer 1/2019 otwiera artykuł Andreasa Odentala *Liturgie und Liturgiewissenschaft im Kontext der Missbrauchsdebatte* (s. 3–19). Został on pomyślany jako rozszerzenie ogólnokościelnej i ogólnospołecznej debaty o molestowaniu na dziedzinę teologii. Konkretnie jest on refleksją nad liturgią i problemem, w jaki sposób liturgia Kościoła może stać się przestrzenią wolności. Wychodząc od opowiadania Oscara Wilde’a *Ksiądz i ministrant* o niezdrowej relacji zależności pomiędzy prezbiterem a ministrantem, autor tematyzuje problem traumy jako przyczynę krzywdy, nie tylko seksualnej, która może zostać zadana w Kościele. Analizując mechanizmy zachowania krzywdzącego, Odental przenosi je w przestrzeń liturgii, ukazując, kiedy liturgia może stać się przyczyną traumy wierzących lub też kiedy sama zostaje „straumatyzowana”, wypaczona. Dochodzi do wniosku, że traumatyzujących doświadczeń, wynikających z liturgii lub ją dotykających, można uniknąć jedynie wówczas, kiedy stanie się ona przestrzenią wolności, tzn. kiedy z jednej

strony będzie uwzględniała ludzką rzeczywistość, a nie jedynie przestrzeń dogmatu, z drugiej kiedy uchroni się przed zbytnim subiektywizmem, niszczącym to, co odróżnia liturgię od rzeczywistości.

Winfred Haunerland w artykule *Die Konstitution 'Missale Romanum' vom Gründonnerstag 1969. Ein Dokument der Erneuerung als Gegenstand der Liturgiegeschichte* (s. 20–40) bierze na warsztat wspomnianą Konstytucję, zastanawiając się, w jaki sposób powinno się dziś odczytywać i traktować teksty reformy liturgicznej. Autor dokonuje streszczenia Konstytucji *Missale Romanum*, porównuje ją zarazem z Konstytucją *Quo primum* Piusa V z 1570 r., wskazując na podobieństwa i różnice, będące świadectwem zmian w kładzeniu nacisku na różne elementy wpływające na liturgię Eucharystii w zależności od okoliczności czasowych. Postuluje on, że należy Konstytucję z 1969 r. traktować jako dokument historyczny, który powstał w pewnym kontekście i co prawda był kamieniem milowym, jeśli chodzi o reformę liturgiczną, ale jednocześnie stanowił punkt końcowy pewnego etapu refleksji a zarazem punkt wyjścia dla nowych wyzwań. Stwierdza, że nie można podnosić do rangi ponadczasowych praw decyzji historycznych, bo jest to anachronizmem, jednocześnie omawiając różne przykłady zmian, jakich dokonał sam Kościół, wprowadzając do mszału choćby kolejne modlitwy eucharystyczne czy zmieniając rangę niektórych świąt. Te fakty traktuje jako jasny sygnał, że odnowa liturgiczna jeszcze nie dobiegła końca, bowiem nie zostały rozwiązane wszystkie pojawiające się problemy; zarazem zaznacza, że nie oznacza to, iż była błędna, ale że Kościół ciągle szuka najlepszych sposobów głoszenia orędzia paschalnego w danym kontekście czasowym.

Z kolei tekst Klausu Petera Donneckera *Liturgie und Jugend* (s. 41–46) jest raportem z posiedzenia włoskich liturgistów skupionych w *Associazione dei Professori e Cultori di Liturgia (APL)* w opactwie Camoldoli w tokańskim Casentino w dniach 27–31 sierpnia 2018 r. Podczas konferencji, której tematem przewodnim było miejsce, możliwości, problemy i rola młodzieży w liturgii oraz liturgii w życiu młodzieży, wybrano także nowe władze APL. Dotychczasowego prezydenta Luigi Gerardi zastąpił Paolo Tomatis.

Drugi numer kwartalnika otwiera tekst Stefana Gärtnera *Liturgische Räume als historische Lernorte – am Beispiel der Niederländischen Kirchengeschichte der Neuzeit* (s. 62–85). Autor postawił sobie za zadanie zbadanie różnych przestrzeni sakralnych pod kątem możliwości dostępu do historii liturgii i Kościoła w Niderlandach. Traktuje on świątynię jako tekst historyczny, jako miejsce spotkania doświadczeń religijnych przeszłości i teraźniejszości. Na przykładzie czterech świątyń (których historię przybliży czytelnikowi), w tym jednej powstałej w okresie soborowych reform i jednej zdesakralizowanej i prze-

obrażonej w księgarnię, ukazuje, jak można z nich odczytać historię wzlotów i upadków Kościoła w tym zachodnim kraju, wskazując, że tego typu miejsca zmuszają zarazem do refleksji nad możliwością formowania Kościoła w przyszłości.

Artykuł Philippa Weiβa *Anglikanische Liturgie – zwischen Reformation und Relation? Wie die Kirche von England mit Rom brach und eine ‘Via media’ einschlug* (s. 83–102) wpisuje się w perspektywę ekumeniczną. Opis stopniowych zmian liturgicznych, jakie dokonały się od czasów króla Henryka VIII, poprzez Edwarda VI aż po Elżbietę I posłużył do postawienia pytania odnośnie rozwoju doktrynalnego w angielskim procesie reformacji aż do powstania niezależnego Kościoła anglikańskiego. Autor reflektuje, czy do momentu śmierci Henryka, który co prawda zerwał stosunki z Rzymem, jednocześnie występując przeciwko Lutrowi, doszło do całkowitego zerwania z liturgią katolicką w Anglii? Najbardziej radykalne reformy dokonały się w duchu kalwińskim za panowania drugie z wymienionych władców, natomiast Elżbieta, rewidując wiele dotychczasowych reform, usytuowała Kościół pomiędzy „Rzymem a Genewą”. Autor dochodzi do wniosku, że reforma korelowała z politycznym i społecznym przewrotem w Anglii i nie była reformą ani katolicką, ani protestancką, ale narodową, poddaną wpływom najpierw luteranizmu, następnie kalwinizmu, a główny nacisk, który był kładziony na osobę władcy, umiżliwił ostateczne umiejscowienie Kościoła anglikańskiego pomiędzy katolicyzmem a protestantyzmem.

Numer również zamyka sprawozdanie, tym razem z konferencji pt. *Liturgie und Sprache* (s. 103–109). Przedstawiając przebieg obrad, jakie miały miejsce między 14 a 17 lutego 2019 r. we Fryburgu, autor sprawozdania – Martin Fischer – wskazuje, że punktem wyjścia debat nad rolą języka, znaków i komunikacji niewerbalnej w liturgii był fragment punktu 7 Konstytucji o Liturgii Soboru Watykańskiego II: (...) *przez znaki dostrzegalne wyraża się i w sposób właściwy dla poszczególnych znaków dokonuje się uświęcenie człowieka, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami*. Oprócz przedstawienia referatów młodsi naukowcy skupieni w Arbeitsgemeinschaft Katholischer Liturgiedozentinnen und -dozenten wzięli udział w warsztatach dotyczących językowych i pozajęzykowych form wyrazu w liturgii.

W swoim tekście *Gelebter Glaube: Historische Perspektiven und gegenwärtige Herausforderungen im Gespräch zwischen Kirchengeschichte und Liturgiewissenschaft* (s. 119–144) Bernhard Schneider na samym początku podkreśla potrzebę liturgii i liturgiki zakorzenionej w rzeczywistości i wychodzi od faktu, że zarówno historia Kościoła jak i liturgika musiały udowodnić swoje miejsce w teologii, by nie być traktowane jedynie jako jej nauki pomocnicze lub na-

stawione wyłącznie na praktykę. Wobec tego stwierdzenia zadaje trzy pytania: 1. O miejsce obu dziedzin w całości historii kultury chrześcijaństwa. 2. O wspólne płaszczyzny ich działalności. 3. O aktualne wyzwania dla obu dziedzin. Autor dochodzi do wniosku, że spojrzenie na liturgikę i historię Kościoła ze świeckiej, kulturowo-historycznej perspektywy może uchonić obie dziedziny przed powierzchownością, dyktaturą współczesności, przed absolutyzowaniem współczesnego i własnego punktu widzenia, przed błędną apologią i wywyższaniem kogokolwiek lub czegokolwiek, dekonstruuje jednoznaczne przekonania i stwarza przestrzeń dla przełomu.

Z kolei tekst Stephana Wintera *Erzähl- und Mahlgemeinschaft – Die Theologie des lukanischen Doppelwerks als ein Schlüssel zum Verständnis der Eucharistie* (s. 145–173) plasuje się w nurcie egzegetycznym liturgiki. Autor stwierdza, że fakt bycia włączonym w ofiarę Chrystusa, którą spełnia Bóg, jest tak wielkim dziełem, że warto ciągle na nowo zastanawiać się nad tym, czym jest Eucharystia oraz co i jak Bóg chce przez nią zdziałać we wspólnotach, a przez wspólnoty w świecie. W tym celu czyni 3 kroki: 1. Na podstawie kluczowych tekstów *Sacrosanctum Concilium* tłumaczy aspekty Eucharystii, które znajdują swe odzwierciedlenie w cytowanej przez niego popularnej pieśni eucharystycznej. Ponadto przekazuje prawdę, że w Eucharystii rzeczywiście chodzi o działanie w Chrystusie, przez Niego i z Nim w mocy Ducha, co ma miejsce w trzech aktach. 2. Owe trzy akty to: zgromadzenie, głoszenie/przyjęcie przez słuchanie Pisma oraz wspólna uczta. Ich treść pogłębia na podstawie fragmentów z obu tekstów dzieła lukaszowego. 3. Na tym fundamencie formułuje pytania przewodnie dla współczesnych wspólnot (wychodząc od ich praktyk liturgicznych i eucharystycznych), które one powinny sobie postawić.

Artykuł Stefana Bönerta *Gottesdienst im Schnittpunkt von Theologie und Kultur. Zur neuen 'Geschichte der Liturgie in den Kirchen des Westens'* (s. 174–188) jest omówieniem liczącego 1200 stron dwutomowego dzieła, wydanego przez Jürgena Bärscha, Benedikta Kranemanna, Winfrieda Haunerlanda i Martina Klöcknera. 20 ekspertów z dziedziny liturgiki opracowało okres rozwoju liturgii Kościoła zachodniego od Antyku aż po XXI w. Dzieło zostało podzielone na rozdziały według poszczególnych epok. Stanowi novum w dziedzinie w obszarze krajów języka niemieckiego. Autor przedstawia dzieło jako bardzo pożądane ze względu na wieloaspektowość badań liturgicznych oraz fakt, że na polu liturgiki jeszcze wiele dziedzin nie doczekało się szczegółowych analiz. Dzieło umożliwia także dialog z innymi dyscyplinami wiedzy na polu historycznym. W tekście znajdziemy ogólny opis i streszczenie dzieła wraz z próbą jego oceny, która jawi się pozytywnie.

Ostatni numer kwartalnika rozpoczyna artykuł *Liturgie: Begegnung mit dem Gott des Exodus? Die deutschsprachige Liturgiewissenschaft im Studienjahr 2018/19* (s. 197–226) Alexandra Zerfaßa. Jest to sprawozdanie z działalności poszczególnych katedr uniwersyteckich i instytutów liturgiki w krajach języka niemieckiego w roku akademickim 2018/19. Autor wychodzi we wstępie od krytycznej refleksji, także w dziedzinie liturgiki, w kontekście ogólnoniemieckiego synodu, który stawia sobie za zadanie odkrycie miejsc, gdzie Kościół zaciemnia lub blokuje zbawczą obecność Boga.

Natomiast Lea Lerch w tekście *Kirchenreform bei Pius Parsch. Zur Verortung der österreichischen ‘volksliturgischen Bewegung’ in der Reformtheologie der Zwischenkriegszeit* (s. 227–243) próbuje wnieść swój wkład w zrozumienie samoświadomości Parscha jako teologicznego reformatora; stara się ukazać jego postawy w kontekście ruchu liturgicznego i teologii reformy okresu międzywojennego oraz cechy charakterystyczne jego porfilu. Głównie zależy jej na rozwinięciu jego myślenia eklezjologicznego, bowiem to pole pozostaje niezbadane. Jednocześnie autorka stara się wskazać możliwe dezyderaty, jakimi są choćby porównanie jego eklezjologicznego ujęcia Kościoła jako Ciała Chrystusa z innymi teologami, którzy w tym czasie tak samo postrzegali Kościół czy też rola, jaką Parsch przypisywał prezbiterowi jako liturgowi.

Artykuł Alberta Gerhardsa *‘Gemeinsam am Tisch des Herrn’. Zu einer neuen Studie des Ökumenischen Arbeitskreises* (s. 244–252) jest streszczeniem dokumentu grupy Ökumenischer Arbeitskreis evangelischer und katholischer Theologen (zał. 1946), przedstawionego na konferencji prasowej 11.09.2019 r. we Frankfurcie nad Menem. Dokument dotyczy warunkowych wzajemnych zaproszeń katolików i ewangelików na Wieczerną Pańską i Eucharystię. Składa się z ośmiu rozdziałów, w artykule dokonano ich ogólnego streszczenia. Jest on dostępny w internecie i pragnie być postrzegany jako propozycja dla osób odpowiedzialnych w instytucjach i gremiach kościelnych, aby go rozważyć, krytycznie ocenić, uzupełnić lub odrzucić niektóre podane w nim argumenty.

Ostatni tekst rocznika dotyczy problemu liturgii w internecie. Teresa Berger wskazuje w tekście *Liturgie digital. Zu gottesdienstlichen Vollzügen in Bits & Bytes* (s. 253–268), że Kościół, zwłaszcza katolicki, z dużą rezerwą podchodzi do liturgii internetowej. Zauważa, że również w teologii powyższe zagadnienie jest dotychczas słabo opracowane, choć już w 1997 r. pojawiły się pierwsze próby praktycznej realizacji liturgii w sieci. W swoim artykule autorka opisuje dwie perspektywy: z jednej strony ukazuje liturgiczne formy wyrazu przeżywane cyfrowo, z drugiej próbuje je ocenić od strony liturgiki pod kątem krytycznego potencjału dla tej dziedziny, która w niektórych swoich dziedzinach wydaje się być zastała w przedcyfrowych kategoriach XX w.

Lektura artykułów jest niezwykle ciekawa, tym bardziej że są one wkładem w liturgikę w różnych jej aspektach. Nie dominuje zatem monotematyczność. Ponadto ich krytyczny charakter otwiera wiele możliwości i perspektyw, wskazując na mniejsze lub większe przełomy, które dokonują lub będą dokonywały się w liturgice od strony zarówno teoretycznej jak i praktycznej.